

Intervju med Terje Traavik

7. mai 2009

Dine motiv for å begynne på Universitetet i Tromsø (UiT)?

Jeg vokste opp i Sandnessjøen på Helgelandskysten og har sterke nordnorske røtter. Så ble jeg tvangsforflytta fra Nord-Norge da jeg var 15 år. Jeg sier tvangsforflytta, for det var veldig hardt for meg å måtte bryte opp fra Sandnessjøen fordi min far, som var veterinær, hadde fått grønnere gressganger sørpå. Så det satt tungt i meg i mange år. På det tidspunktet da diskusjonen og vedtaket om opprettelse av et universitet nordpå skjedde, var jeg student i Oslo og fulgte veldig nøye med. Det var min drøm hele tiden å komme tilbake og tjene folket. Det var også et sterkt politisk insitament for meg. Jeg gjorde da ferdig mitt veterinærstudium, begynte som virusforsker på Statens institutt for folkehelse, men hadde hele tiden et håp om å kunne komme til det da nystartede UiT. Kjell Bøvre, den første som ble professor i mikrobiologi her oppe, headhuntet meg. Han insisterte på at virusforskning og virologi måtte opprettes og få en sterkest mulig posisjon på dette universitetet. Bøvre så da meg ut til å ivareta den oppgaven. På dette tidspunktet hadde jeg fått et smigrende tilbud om å bli forsker i USA, ved Yale University i Connecticut, men jeg var ikke et øyeblikk i tvil om hva jeg ville. Jeg reiste opp til Tromsø i 1975 og holdt en del forelesninger. Møtte igjen det ramalte og artige miljøet som jeg husket fra min ungdom, og var nyforelska i Nord-Norge og i Universitetet. Så var jeg kynisk nok til å tenke at det finnes tusenvis av Terje Traaviker i USA, mens det muligens bare vil finnes en eneste i Tromsø. Det viste seg et stykke på vei å være en klok strategi. Men forhistorien var følelser, politisk bevissthet, en viss pliktfølelse overfor mine egne folk i nord, og følelsen av at vi skal vise de sørpå at vi jaggu meg kan gjøre noe som både er av verdi for dette landet, og som kan konkurrere på internasjonalt vitenskapelig nivå. Det var med andre ord en sammensatt og veldig begeistra motivasjon som dreiv meg opp hit.

Jeg kom hit til et fullstendig vakuum. Det var ingen virologi her, det var ingen stillinger, det var ingen instrumenter, ingen metoder var innkjørt, og mange sørpå mente at vi var «splitter pine gærne». Jeg var i ferd med å bygge opp en forskningsgruppe på Statens institutt for folkehelse, og så slapp jeg alt jeg hadde i hendene og dro opp hit av grunner som for

<http://doi.org/10.7557/15.4392>

© The author. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) license.

mange hørtes ut som rein romantikk og ikke som noe gjennomreflektert vitenskapelig karrierestandpunkt. Men jeg hadde sterke støttespillere da jeg kom hit, ikke minst Kjell Bøvre, som følte ansvar for meg fordi han hadde plukket meg ut. Men tilfellet ville at Bøvre forsvant relativt tidlig etter at jeg kom hit. Det førte til at det kom for dagen en del interne personalkonflikter der han hadde vært involvert. Jeg ble av noen oppfattet som Bøvres gullgutt, som en derfor ikke ville ha for mye å gjøre med. Dette la en hemske på det hele, men jeg var så begeistret at jeg snakket med de folkene og sa at jeg ikke var noens gullgutt, jeg omtalte meg selv som hele byens og Universitetets gullgutt. Og vi fikk løst opp i det meste av konflikter.

Jeg skulle bygge opp undervisning, forskning og virusdiagnostikk for sykehuset. Vi kom i gang med oppbygningen høsten 1977. Jeg kom hit ved årsskiftet 1976-77, etter, som sagt, å ha forelest et års tid på forhånd. Allerede våren 1978 hadde vi bygd opp et diagnostisk laboratorium som kunne ta seg av virusdiagnoser på høyeste mulige nivå. Vi hadde bygd opp forskningsprosjekter som konkurrerte og ga uttelling i Forskningsrådet. Vi hadde også bygd opp undervisningstilbud i henhold til den medisinske studieplanen i Tromsø, som jo var unik på det tidspunktet. Denne oppbyggingen gikk veldig fort, og den gikk også med en sånn følelse som du bare opplever i en pionertid. Alle var med, alle følte at vi skulle jaggu vise de sørpå, ja hele verden, at her oppe kan vi gjøre noe som er storartet. Jeg husker at Rolf Seljelid kort tid etter at jeg kom hit, sa følgende: «Det er storartet å jobbe i Tromsø. For når man bor og jobber i Tromsø, så vet man at man er utkanten av sivilisasjonen. Og det gjør at man kan kompensere for det, og det gjør at man ikke blir involvert i de rotteracene som foregår andre steder. Man har avstand, samtidig som verden er liten på grunn av alle de elektroniske mulighetene. Så med andre ord, når man sitter i Tromsø, kompenserer man fordi man vet at man sitter i periferien. Når man sitter i Oslo, så begår de fleste den feilen at de tror de sitter i sentrum. Og derfor har de ikke muligheten til å kompensere. Men de er fremdeles i ytterste forstand i periferien i Oslo». Et sånt bilde eller metafor var svært viktig for mange av oss. Det skulle vi utnytte fullt ut. Jeg ble tidlig, som de fleste av oss, dratt inn tillitsverv ved Universitetet. Vi var så få at vi måtte representere UiT i mange fora, både nasjonalt og internasjonalt. Jeg var den gangen 32 år, og det var stort å få en sånn gudegitt mulighet til å bygge en institusjon, et universitet fra *scratch*, få lagt inn en masse av sine egne holdninger og overbevisninger, samarbeide med noen av de mest begava folkene som var i nasjonen. Det var gamlinger på min nåværende alder som dominerte de andre akademiene, og mange av dem som kom til Tromsø, i hvert fall i de biologiske miljøene, kom direkte fra første

linjers labber i USA og England. De brakte med seg det aller siste hit. De visste at de ikke kom for å få sine egne forskningsgrupper eller bli professorer på de andre norske universitetene på lange tider. Så her var vi definitivt heldige med historien og demografien.

Overraskende mange av dere ble i Tromsø tross fristende tilbud fra andre læresteder?

Jeg husker en person erklærte at han flyttet sørover på grunn av Balsfjordvinden. Den kjennes særlig godt i området mellom Ølhallen og Teoribygget. Men de fleste trosset Balsfjordvinden, i hvert fall fredags ettermiddag, for å komme seg til Ølhallen. I det hele tatt var det en stemning på det trange Teoribygget som jeg ikke har opplevd maken til, verken før eller senere og verken i inn- eller utland. Det var en følelse av at du satt i en båt hvor alle faktisk rodde intenst i samme retning. Det ga en fenomenal følelse som jeg aldri har opplevd senere. Det var helt spesielt. Til og med Janteloven glimret med sitt fravær. Vi gledet oss over kollegers suksesser, for vi var på samme lag. Og laget vårt var staben ved Teoribygget.

Merket du noe til den skepsisen som fantes til å drive en medisinerutdanning i Tromsø?

Ja, vi følte den skepsisen veldig sterkt. Men i og med at vi var så tett sammensveisa, var jo det bare et ekstra insitament, og ikke noe som bekymret oss. Vi bygde veldig gode lag, nærmest etter Drillo-mønster. Når vi trengte en god person med de og de egenskapene, kunne vi plukke fra et rekrutteringspotensiale som ingen andre hadde rørt. Det spesielle med rekrutteringspotensialet i Tromsø når du tenker statistisk i de årene, var at du så hvor mange utrolig begavete forskere fra denne landsdelen som entret dette systemet, men som aldri hadde kommet inn i akademia uten at vi hadde fått Universitetet her.

Pionertiden var unik. Det er vanskelig å forklare hvor sterkt det var både følelsesmessig og faglig å få delta i noe sånt. For det er veldig få som får det. Da jeg jobbet i Oxford, snakket en om et universitet som ble stiftet på 1200-tallet. De har aldri – i moderne tid – hatt sjansen til å oppleve noe sånt som vi opplevde her på 1970-tallet. Vi var pionerer innenfor fag som nå dominerer samfunnet. Da snakker jeg for eksempel om bioteknologi, molekylær biologi og alt det som har med næringsanvendelse av moderne molekylær biologisk kunnskap å gjøre. På dette området var Tromsø den definitive pioneren i Skandinavia. Dette skyldtes at vi hadde folk som Bjørn Lindqvist og Carin Karlsson, som kom direkte fra de beste DNA-kloningslaboratoriene i USA. På 1980-tallet var vi de beste i Norge, og det hadde positiv effekt for statusen til UiT i sin helhet. Tenk

på at vi var på banen bare tre-fire år etter at de første DNA-kloningene i USA ble publisert i 1972-73. Da viste Tromsø-forskere i en internasjonal publikasjon hvor disse teknikkene var i bruk. Ingen andre universitet i Skandinavia var så langt fremme på den tiden. Så kan man filosofere i ettertid på om UiT tok godt nok vare på disse investeringene i mennesker og kunnskap. Det er helt klart at vi kunne ha satt i gang et prosjekt med for eksempel bioprospektering på marine ressurser. Vi kunne ha vært i gang allerede på 1970-tallet. Vi hadde kunnskapen, vi hadde ideene. Men det er jo sånn dessverre, at de fleste virkelig storarta og banebrytende ideene ikke slår gjennom når de blir lansert. Så blir de ofte relansert rundt 30 år senere, og da slår de gjerne igjennom. Det har også skjedd på dette feltet. Jeg er kritisk til at UiT aldri skjønnte hvilken verdifull ressurs disse molekylærbiologiske pionerene og de miljøene vi bygde opp, representerte. De var i den ubestridte verdensklasse og helt uten like i Skandinavia. Min forklaring på dette er at vi rett og slett ikke var gode nok til å forklare på folkelige og politisk forståelige måter hvor storartet dette var. Det var kanskje også, til og med i mitt tilfelle, et element av frykt for å kjøre sin egen forskning for hardt fram. Det er jo også en del av norsk kultur og adferdsmønster som jeg ofte er glad for at vi har.

Våre forskningsresultater skulle kunne brukes til næringsvirksomhet på en mye mer bærekraftig måte (uttrykket bærekraft var jo ikke oppfunnet en gang), men på en miljømessig mye sunnere måte. Vi var allerede da klare over at produksjonsteknologier basert på moderne bioteknologiske, molekylærbiologiske prinsipper ville kunne utføres på mye mindre forurensende måter og i mye bedre takt med økosystemet selv enn tidligere teknologi.

Vi var tross alt ganske verbale, denne gjengen som dreiv med bioteknologisk relaterte prosjekter i Tromsø. Vi hadde også gode støttespillere andre steder, for eksempel Ørjan Olsvik, som kom hit på et langt senere tidspunkt, men som da satt i et sentralt miljø i USA og var en god ambassadør for det vi drev med. Men Ørjan Olsvik er ikke en person som en headhunter. Han er en person som man legger forhold til rette for, slik at han søker seg hit. Jeg er stolt over at jeg bidro til å legge forhold til rette slik at han kom hit.

Vi var veldig begeistret på vegne av molekylærbiologien og bioteknologien og så for oss at vi skulle endre verden i bedre retning. Etter hvert som bærekraftprinsippet kom på banen i politisk forstand, var vi gode til å fremheve at det var et felles ansvar mellom anvendelse av nye teknologier, og det å ta være på økosystemene og den ganske tynne biosfæren på denne lille og grønne ballen som vi bor på. Jeg dreiv etter

hvert med kreftforskning. Jeg utførte daglig de samme teknikkene som da ble brukt for å utvikle genmodifiserte organismer. I første omgang var jo det planter i historisk forstand. Men meningen var jo å forbedre arvematerialet og utbyttet til hele agro-området.

Også innenfor de medisinske disipliner var det en overbevisning om at moderne bioteknologier, og da spesielt det som ble kalt for genteknologi, totalt ville forandre og forbedre verden. Men på slutten av 80-tallet begynte det å murre i bakhodet mitt, at i de forsøkene jeg utførte med nøyaktig de samme teknikkene som ble brukt til å lage genmodifiserte organismer, så jeg at det ikke var sant at disse teknikkene var forutsigbare, kontrollerbare og ga det samme resultatet hver gang du anvendte dem. Tvert imot. Med nøyaktig samme modell og nøyaktig samme ingredienser i en vitenskapelig modell fikk jeg forskjellige og innbyrdes avvikende resultater. Dette klarte jeg intellektuelt å holde i bakgrunnen, og var glad for at jeg fikk resultat og at jeg fikk masse studenter. Vi fikk mange nye doktorgradsstudenter og publisert mange artikler. Vi fikk et navn internasjonalt. Murringen i bakhodet klarte jeg altså lenge å holde i sjakk. Men det skjedde da dramatiske ting i disse forsøkene. Du kunne i 1996 replika av samme forsøket med nesten nøyaktig samme teknikk med nøyaktig samme celle, se alt fra tilsynelatende friske mageceller til fullstendig utviklede kreftceller. Det dreide seg om nøyaktig det samme forsøket, med nøyaktig samme teknikk som vi brukte til å lage genmodifiserte organismer. Etter hvert klarte ikke jeg å holde dette i sjakk. Det ble en samvittighetssak for oss. Jeg var så heldig at vi var fem fagfolk på Medisinsk fakultet som hadde den samme murringen på samme tid. Vi fortalte om denne murringen i nærmiljøet, til fakultetets ledelse og til universitetsledelsen, men fikk veldig liten hjelp.

Etter diverse sonderinger endte det med at vi valgte å opprette en helt ny og uavhengig stiftelse. Jeg hadde en lang fortid på Universitetet når det gjaldt å utvikle bioteknologi. Jeg var med i en komité nedsatt av universitetsstyret tidlig på 1980-tallet for å lage planer for utvikling av bioteknologi i Nord-Norge. Det ble en vektig utredning. Jan Raa og flere andre gode folk var med. Men det ble et skrivebordsprodukt, dessverre. Så kan du si at nå tas en del av dette opp nede i forskningsparken, med *Marbio*, *Marbank* og *Marcent*. Men vi kunne ha vært på banen og vært virkelige pionerer hvis vi hadde startet for 20 år siden. Vi hadde dokumentasjon og argumentasjon allerede på 70-tallet. Og ut over 80-tallet kjørte vi hardere og hardere, og da var det som sagt en komité under universitetsstyret, men ingen av forslagene derfra ble implementert bortsett fra sterke anbefalinger om å opprette et sivilingeniørstudium i bioteknologi i Tromsø. Det var rektor Narve Bjørge og jeg, i egenskap av

instituttleder på Institutt for medisinsk biologi, som fulgte opp saka. Der var vi motparter, for jeg mente og mener fortsatt at du får to forskjellige produkter når du utdanner sivilingeniører og når du utdanner folk med master i realfag. Jeg mente at innenfor de fagfeltene vi da så på, hadde vi mer bruk for akademikere enn sivilingeniører. Narve mente at det ene ikke utelukker det andre, og hevdet at hvis jeg fortsatte min motstand, ville ikke Tromsø få noe sivilingeniørstudium, og det ville Tromsø komme til å tape på. Det hadde han rett i, og det ble opprettet et sivilingeniørstudium. Vi la oss flate etter hvert. Jeg var også med i den komiteen som utredet og satte i gang dette studiet.

Så kom denne murringa i bakhodet tilbake. Men vi hadde en delt plan, for vi hadde tenkt å gjøre noe når det gjaldt risikoforskning. Seriøse amerikanske analytikere sa tidlig på 90-tallet at innen 2020 ville 40% av totaløkonomien i verden og 70% av landbruksøkonomien være direkte eller indirekte basert på bioteknologier. Uansett om disse prosentene er helt riktige eller ikke, så peker de på det faktum at disse teknologiene er i ferd med å komme inn på og dominere absolutt alle produksjonsområder. Så vi visste at i et stort perspektiv ville ikke produsentene få myndighetenes tillatelse til å drive sitt eget sikkerhetsarbeid. Det at samme hjerne skal være i stand til å være kreativ til å utvikle mulige produkter og produksjonslinjer, og samtidig være like kreativ til å avdekke hva slags alvorlige eller ikke alvorlige bivirkninger disse produktene kan ha, er ikke mulig. Slik er ikke den menneskelige hjerne skapt. Den drives av begeistring for et mål.

Omtrent på samme måte som Veritas har sikkerhetsklarert skip, installasjoner og bruer, vil det melde seg behov for helt uavhengige institusjoner som skal dekke samfunnets behov for sikkerhetsklarering av nye bioteknologier og produkter. Der er vi nå, og der skal vi være. Og Tromsø skal bli et sentrum i verdensmålestokk.

Er vi nå inne på GenØk?

På det tidspunktet hadde murringa blitt erkjent av oss fem professorer på medisin som fant sammen over kaffekopper i kantina og oppdaget at vi alle var brukere av moderne molekylærbiologi og genteknologi. Vi hadde alle det samme ubehaget i tilknytning til den opphausinga som skjedde av slik teknologi som fullstendig trygg, sikker og kontrollerbar. Vi hadde alle opplevd at det ikke uten videre var tilfelle. Vi diskuterte lenge hva vi skulle gjøre med dette, for noe måtte vi gjøre. Det ble et samvittighetsspørsmål etter hvert som vi satte oss inn i emnet og brukte de tankebanene som hadde åpnet seg for oss. Men vi så også hvilket vanvittig spennende forskningsfelt vi kunne utvikle fra *scratch*, basert

på vår murring i bakhodet. Vi skapte da et nytt fagfelt med et ord som etter hvert har gått inn andre steder i verden. Dette handlet om å ha metoder til å bestemme hvordan miljøet og skiftende miljøparametre påvirker hele uttrykket av gener i en organisme. Det var et helt nytt felt. Å vise for omverdenen at man hadde måter å angripe dette på, både intellektuelt og eksperimentelt, var en utfordring for mitt fagfelt. Og dette kalte vi for genøkologi. Vi bestemte da at vi ville sette dette ut i live gjennom å lage en stiftelse som vi kalte vi for Norsk institutt for genøkologi. Dagen før kvinnedagen, dvs. 7. mars 1998, var dette et juridisk faktum som en såkalt privat stiftelse, noe som innebærer at du ikke kan drive kommers direkte. Det var heller ikke nødvendig av hensyn til vårt renommé. Vi ønsket å bli akseptert i flest mulig av de mange, sterke interessegrupperingene som hadde med bioteknologi å gjøre.

Inntil 2001 var det ingen fulle stillinger i denne stiftelsen. Jeg var ansatt i en 20% stilling i tillegg til mitt professorat. I dag har vi passert 40 ansatte. Vi vet at vi i løpet av neste år vil passere 50. Nå er vårt største problem at vi er klar over at vekst er ikke noe mål i seg selv. Det er hvorvidt vi utfører de oppgavene som våre oppdragsgivere har satt oss til å løse, som er hovedspørsmålet. Og det gjør man ikke utelukkende ved å vokse. Vi imponerer verken oss selv eller andre med det. Vi har underveis blitt et offisielt norsk kompetansesenter under Miljødepartementet. Nå er navnet *GenØk, senter for biosikkerhet, Norge*. Hovedoppgaven er å avklare forskningsmessige problemstillinger knyttet til bruk av moderne bioteknologier. Vi skal også være rådgiver og utvikle kompetanse både internasjonalt og nasjonalt når det gjelder biosikkerhet relatert til moderne bioteknologier. Det har ført til at vi i seks år har arrangert et internasjonalt kurs, finansiert av Norad, hvor vi nå har utdannet over 400 av de toneangivende sentrale byråkrater som behandler spørsmål som gjelder miljø og sikkerhet. Vi har også utdannet toneangivende akademikere på dekan- og professornivå. Folk fra 125 land har deltatt. Vi har et internasjonalt nettverk og en internasjonal troverdighet som er helt unik. Og noe av det vi jobber med nå, er å utnytte dette nettverket på en best mulig måte. Vi har en økonomisk stilling som Universitetet hadde før og har gitt fra seg. Vi har nemlig frie midler til å starte dristige prosjekter fra *scratch*. Vår økonomi er omtrent sånn som den var på UiT da jeg startet der. Da var det såpass romslige basisbevilgninger at du kunne prøve ut ville ideer. Det er ofte de ville ideene som kan åpne for det virkelig nyskapende. Det gjør ikke oppfølging av allerede bestående kunnskap. Ingenting tilsier at primæroppgaven til forskerne skal være å skaffe til veie mer av den typen kunnskap vi allerede har. Alt tyder på at denne verden, med økosystemene og biosfæren, trenger en helt ny type kunnskap som man bare kan

utvikle når man står helt fritt intellektuelt og forskningsmessig. Det finnes ikke bevilgninger til slikt i dag. Men vi er i den stilling at vi kan gjøre det. For når vi utfører samfunnsforpliktelsene, så har vi en pott av frie midler som vi kan bruke til å undersøke hypoteser som andre ikke har anledning til.

Var det ukomplisert å etablere GenØk?

Det var slett ikke ukomplisert. Det var dramatisk på slutten av 1980-tallet. Både i Tromsø og andre steder følte forskere innenfor alle disipliner som hadde med molekylærbiologi og genetikk å gjøre, at man ikke fikk armslag til den videreutvikling som man trengte. Og så kom vi med nye innvendinger og begrensninger, og det førte jo til at det var folk som følte at de ble dolket i ryggen av oss. Bioteknologien i Norge hadde dårlige nok kår og lite nok vind i seilene som det var, uten at de skulle bli dolket i ryggen av sine egne. Men de forsto ikke at det vi var ute etter, var å skape noe i tillegg, ikke å ødelegge. Vi ville styrke den bioteknologiske industrien ved å vise at forskningsverdenen også var ansvarlig og kunne formulere *worst case* scenarier. Vi kunne ikke forstå at folk opplevde dette som et svik. Derfor følte vi oss egentlig heller ikke truffet av de negative reaksjonene.

Jeg skal ikke legge skjul på at den situasjonen med å ro i takt og i samme retning som jeg beskrev fra Teoribygget, den ble nok stort sett borte da vi flytta hit. Vi gikk fra noe som vi ikke var misfornøyd med i det hele tatt. Men vi så alle fram til å komme til nye lokaler og større forhold, der alt ville være bedre. Vi hadde det så fint der vi bodde så trangt at vi ofte måtte jobbe på skift. Så kom vi til de fantastiske omgivelsene i MH-bygget, som kolleger fra Russland når de kom inn i glassgården, sammenlignet med et mausoleum eller et førsteklasses hotell. Det ser ikke ut som et sted hvor folk jobber i det hele tatt. Veldig mye av det som var styrken ved Teoribygget, samholdet, de tette menneskelige forbindelsene, diskusjonene som vi ble tvunget til fordi vi måtte sitte trangt ved kaffebordene, forsvant. I stedet begynte konkurransen mellom enkeltmiljøene. Samtidig hadde det skjedd et skifte i universitetspolitikken ved at grunnbevilgningene var blitt redusert, og vi hadde fått alle kravene om produksjon. Og produksjonen ble da basert på kriterier som jeg synes er helt håpløse. Men fra vi startet med GenØk, har vi hele tiden hatt meget sterk moralsk, og noen ganger også veldig sterk reell støtte fra universitetsledelsen. Det gjelder ikke minst de rektorene som har vært aktuelle i vår funksjonstid. Men på mellomnivået, institutt og fakultet, har det nesten vært det motsatte. Det har i hvert fall ikke vært mye støtte, det har heller vært ignorering, og noen ganger har vi til og med følt oss marginalisert.

Dere er internasjonalt i front på deres fagfelt?

Ja, vi er i den internasjonale front. Det skyldes ikke bare at vi er så veldig gode; det er fordi Tromsø er det eneste sted i Norge hvor det hadde vært mulig å opprette en institusjon som GenØk, et sted som ingen andre steder oppfattes å være i styresmaktenes interesse, siden den blir sett på som fiendtlig til næringsinteresser. Dessuten er Norge det eneste land i verden hvor dette kunne vært opprettet. For framstående utenlandske kolleger av oss er det fremdeles som et under. De kan ikke skjønne hvordan det i Norge har vært mulig, bevisst å støtte et institutt med et personale som andre steder ville blitt sett på som dissidenter, opponenter, bakstrevere og alt mulig annet suspekt. Derfor er vi verdensledende. Det er derfor vi hele tiden har en masse gjesteforskere her. Og det er derfor vi har noen av verdens best kjente forskere innenfor de aktuelle fagområdene tilsatt i toerstillinger.

Nå har vi opprettet, med hjelp av Utenriksdepartementet og Norad, søsterinstitutter av GenØk i Brasil, Zambia og Kina. Og det står seks andre for tur. Hensikten er igjen å lage uavhengige forsknings- og kompetanseinstitusjoner der de trengs mest. Senteret for kompetanse og forskning på genmodifiserte landbruksplanter ligger i det området av verden hvor det er minst bruk for det direkte og for nærmiljøet. Men det reflekterer politiske og næringspolitiske realiteter. Folk som har prøvd å oppnå noe på dette feltet i andre land, er blitt stoppet av sterke næringsinteresser. De er også blitt frosset ut av akademia, og i noen tilfeller har det forekommet oppsigelser av forskere, fordi de har publisert artikler som industrien ikke liker. Dette er et mønster som går igjen. I Norge har vi opplevd det motsatte. Da jeg for noen år tilbake ble foreslått av Helsedepartementet til en sjefsjobb i EU, for der har de selvfølgelig et strengt system for sikkerhetsklarering av genmodifiserte organismer, ba jeg tynt om å få slippe. Jeg er et sosialt vesen, og å sitte som den eneste avviker år ut og inn ut rundt et bord med hyggelige mennesker som hadde helt andre oppfatninger, helt andre målsettinger og helt andre lojaliteter enn jeg hadde, ville blitt umulig. Så jeg ba en høytstående byråkrat i Helsedepartementet tynt om å få slippe dette. Jeg erkjente samtidig at Departementet hadde taket på meg, siden de satt på pengesekken. Men der var en ikke innstilt på å presse meg. Det ble tvert om vist til at det ofte har vært dissidentene innenfor vitenskapen som har skapt paradigmeskiftene og reddet verden. Hvis det ikke hadde vært for dem, hadde for eksempel kvinner fremdeles kunne ha dødd som fluer i barselseng osv. Disse vitenskapsfolkene som foretok disse paradigmeskiftene, gikk det gjerne dårlig med. I dag blir de riktignok ikke tatt av dage, men man blir kvitt dem ved f.eks. å ta fra dem forskningsmidlene.

I Norge fikk jeg faktisk beskjed om at grunnen til at vi fikk støtte, var at vi var dissidenter. Fra Helsedepartementet ble det sagt at vi både på kort og lang sikt trenger folk som er annerledes, som er i opposisjon til *mainstream*. Og implikasjonen er at *mainstream* som regel aldri har rett.

I dag er vi fast etablert og er etter norske forhold en ganske stor institusjon. Vi har et styre som har en unik kompetanse. Det er noe av det tyngste styret du kan tenke deg på disse områdene som har med miljø, landbruk og forskning å gjøre. Medlemmer sitter frivillig uten noen kompensasjon. Men de får dekt sine utgifter. Vår internasjonale forskerstab er her fordi de virkelig brenner, ikke bare for molekylærbiologi osv., men også for det som er våre hovedinnsatsområder. Så for meg fortøner det seg som et moderne eventyr som gjør at jeg føler meg urettferdig begunstiget, fordi jeg vet at det er så mange minst like begavete, ja, mange ganger så begavete folk som meg, som rett og slett ikke var på rett sted til rett tid i historien. Det var jeg.

Det ligger vel mye lobbyarbeid bak suksessen?

På den tida vi opprettet GenØk, gjorde jeg noe som jeg aldri trodde jeg skulle gjøre, og som jeg visste at jeg var veldig dårlig til. Jeg dro til Oslo, tok inn på et hotell i nærheten av Stortinget, gikk inn og ut av Stortinget og snakket med alle mulige folk. Jeg snakket for eksempel med Kystpartiets daværende leder, Steinar Bastensen, som til å begynne med var moderat interessert i mitt budskap. Men etter å ha hørt sånn halvveis fraværende på meg en stund, spurte han hvem jeg mente skulle finansiere gildet. Da jeg svarte Miljøverndepartementet, lovet han å støtte meg fordi han hadde en høne å plukke med dette departementet. Han fulgte saken opp ved å reise spørsmål i Stortinget om ikke dette var verdt å satse på. Den første bevilgningen fikk vi nok fordi jeg hadde brukt tid i Storkantina, der jeg hadde plaget representanter fra alle partiene. Jeg trodde aldri jeg kunne oppføre meg sånn. Men saken var større enn min personlige stolthet.

Universitetsdirektøren, Harald Overvaag, var veldig nølende til dette initiativet. Jeg tror Harald hadde den holdninga at alle slike politiske utspill skulle gå via universitetsledelsen. Så egentlig fikk jeg en smekk på fingrene i første omgang for at jeg gjorde dette på eget initiativ. Jeg husker at Rolf Seljelid sa til Overvaag at han måtte slutte å bry seg om meg, fordi jeg var helt ustyrlig, og det mente Seljelid at Overvaag måtte finne seg i. Men selgerjobben hadde jeg aldri trodd at jeg kunne hatt. Det byr meg nemlig instinktivt imot. Men jeg gikk altså rundt og plagde folk og lå 100 meter fra Stortinget og sprang på kort varsel over på gruppemøter og traff folk. En dag Bastesen satt ved kaffebordet i

Stortingskantina, kom Magnhild Meltveit Kleppa, som da var helse- og sosialminister, forbi. Jeg husker at hun hadde på seg ganske langt skjørt. Så dro han henne i skjørtet og sa at nå hadde Traavik plaget han og andre i ukevis. Så han mente at Kleppa i det minste måtte kunne gi en liten bevilgning. Jeg oppfattet at hun sa ja. Dermed trodde jeg pengene var klare og reiste hjem. Men så skjedde det ingenting. Jeg venta at pengene skulle komme neste uke. Så jeg skrev et brev til ministeren med kopi til Bastesen og minte henne på at hun i vitners nærvær hadde lovet meg penger. Høsten 1997 fikk vi da beskjed om en irregulær direktebevilgning på kr. 300.000 for inneværende år. Tildelingsskrivet inneholdt også en slags garanti for oppfølging påfølgende budsjettår. Vi regnet med en fordobling til kr. 600000 for året etter, og det fikk vi. Dette var en prosess jeg aldri hadde trodd jeg ville makte. At jeg gjorde det, viser at når saken er større enn personen, så finner du krefter og muligheter som du ikke trodde du hadde i deg.

Brukte du media?

Jeg var ofte i media i det aktuelle tidsrommet. Dette falt i tid sammen med at de første genmodifiserte plantene kom i jorda i USA i 1996. Så det var veldig mye medieoppmerksomhet rundt genmodifiserte organismer og all verdens mer eller mindre *science fiction*-aktige scenarier. Så jeg ble mye brukt av media som fagperson. Jeg fikk kontakt med noen både dyktige og velvillige journalister. Vi brukte media ganske bevisst i den perioden og fikk mye oppmerksomhet. Jeg var jo også medlem av bioteknologinemda på den tiden og der skapte jeg ganske mye brudulje som fikk oppmerksomhet.

Bruken av media ga utvilsomt resultater. Men det egentlige gjennombruddet skjedde da en stor internasjonal tredje verdens-organisasjon, *Third World Network*, med en verdensberømt direktør som heter Martin Khor, støttet oss. Han er på det nivået at han dukker opp på kort varsel når det skjer noe i WTO-sammenheng, og nå og da dukker han plutselig opp i intervju på inntil 15 minutter i BBC World eller på CNN. Han ble tidlig en venn av meg, for han oppfattet meg som den eneste vitenskapsmannen som virkelig turte å ta til motmæle mot industrien. Så han foreslo at vi skulle lage et kompetansegivende kurs for regulatorer. Under internasjonale forhandlinger om regulering av genmodifisering og genteknologi opplevde han at kunnskapsnivået var for dårlig. Han mente at vi som hadde kompetanse, burde kunne tilby kurs for sentrale tjenestemenn som deltok i slike forhandlinger. Dette ville gjøre dem tryggere i forhandlingene, siden de bedre ville vite hva dette handlet om. At vi da hadde en meget velvillig minister for den typen tiltak, Hilde Frafjord Johnson, gjorde det utvilsomt enklere å få økonomisk dekning.

I oktober i 2002 ble jeg bedt om å komme og holde et opplysende foredrag for henne og hennes stab i departementet. Etter foredraget ble jeg invitert på kaffe. Da ble en svær bunke papirer lagt foran meg med beskjed om å skrive under. Dermed var jeg sikret tre millioner kroner til oppbygging av dette kurset og til videreutvikling av kompetansegivende tiltak overfor den tredje verden. I 2003 arrangerte vi det første kurset. Det ble åpnet av direktøren for FNs miljøvernorganisasjon. Martin Kohr var også med, og det fikk stor medieoppmerksomhet. For å ha ryggen fri, opprettet Norad en sakkyndig komité til å vurdere kurset vårt og vår strategi for kompetansebygging, også for å vurdere om dette var vitenskapelig belagt, eller om det var aktivistvirksomhet rettet mot industrien. Denne komiteen kom med en meget rosende skriftlig evaluering som anbefalte at flest mulig burde få tilbud om dette kursopplegget. Vi ble også oppfordret til å avholde regionale kurs i samme tema; de beskrev opplegget vårt som helt unikt.

Norad, som også var meget positiv til vår virksomhet, inngikk en treårskontrakt med oss. Nå er vi inne i en femårskontrakt med Norad. GenØk som begrep og GenØks logo er mye bedre kjent ute i verden enn i Norge. Det er likevel ikke sånn at folk går rundt på gata i Manilla og snakker om GenØk.

Har du fått innfridd de forventningene du hadde da du dro til UiT?

Min første impuls når folk spør meg hva jeg tenker, nå når har jeg kommet i en alder hvor det er aktuelt å tenke like mye tilbake som fremover, er at jeg har vært så urettferdig begunstiget av historien. Men når jeg sier det, er min bevissthet basert på former for hell som kanskje ikke alle ville bruke. Jeg var heldig som fikk vokse opp på Helgelandskysten, med alt det som den type kultur innebærer. Det var en del av mitt utgangspunkt. Jeg var heldig som hadde ungdommen min på et tidspunkt hvor vi allerede så at femtitallet kanskje var den mest katastrofale periode i menneskehetens historie. Jeg fikk en politisk bevissthet og bevissthet om verden rundt meg som jeg ellers ikke hadde fått. Jeg var privilegert som overhodet fikk utdanning. Den mest begavete gutten i min klasse i Sandnessjøen, han var i mange år lastebilsjåfør for Meieriet. Og det jeg har utført i mitt liv, har også vært å påta meg en forpliktelse for han og for andre som ikke var så heldige som jeg. Sånn tenker jeg også. Jeg har vært utrolig heldig, også fordi jeg bor i det landet jeg bor i. Jeg har vært heldig som har hatt Rolf Seljelids perspektiv på periferi og sentrum, vært heldig som har vært mer opptatt av å løse oppgaver enn å gjøre personlig karriere. Det er også hell. Det kommer av min egen og min families forhistorie og den kulturen jeg kommer fra her oppe. Noe av det vakreste ved nordnorsk kultur, er at du faktisk ikke kan stole

på at du er «faen til kar» bare fordi du har en fin tittel eller en akademisk grad. Du må bevise der og da, i den sosiale og faglige situasjonen du befinner deg, at du er noe. Det finnes ikke respekt bare fordi folk har vært et eller annet sted i verden og fått seg en tittel. Det gir dem ikke større respekt enn andre som har slitt på småbruket eller i fiskebåten. Det er noe av mitt grunnlag. Det var også heldig at jeg ble plassert her og ikke i Oxford eller Cambridge eller andre steder hvor de har helt andre verdensoppfatninger. Så var jeg heldig som fikk være med å bygge opp en sånn institusjon fra *scratch* og vise omverdenen at det går an å gjøre det og oppnå et solid kvalitetsnivå. Riktignok har du nok skjønt at jeg er kritisk til at vi ikke har nådd lengre. Men vi er uansett ikke noe tredje- eller fjerdeklases universitet i verden. UiT er fullt på høyde med det som finnes ellers i verden. På noen områder kunne det ha vært mer fremragende med litt bedre strategisk tenkning, men mest av alt føler jeg ydmykhet i forhold til alt det jeg har fått lov å være med på. Det er min konklusjon på mitt yrkesliv, som nå begynner å nærme seg en naturlig slutt.

Jeg vil si at denne landsdelen, den kulturen og dette universitetet har utrolig mye å tilføre utover det å vegetere og bli seg selv nok. Og det er det vi skal fortsette å gjøre, jeg skulle gjerne sett at vi hadde den bevisstheten enda sterkere fremme. Vi er her for å betjene, ikke for å tjene.